

Forfatterne har ret så forskellige temperamenter. Mens enkelte som nævnt i en del af deres holdninger og formuleringer kan virke noget vrængende, møder man hos et par andre, Karsten Friis-Jensen og Minna Skafte Jensen, i afsnittet om den ellers noget svært tilgængelige latindigtning en engageret og inspirerende indlevelse. En fælles holdning blot til fænomenet *citater* møder man ikke; der forekommer tekster både i oprindelig ortografi og mere eller mindre normaliseret (jfr. eksempelvis henholdsvis s. 16, 18, 126, 130; og 114, 117, 267); et valg kan diskuteres: for de fleste læsere må dog den oprindelige ortografi virke stærkt hæmmende, måske endda uoverkommelig, mens til gengæld mere interesserede med de normaliserede tekster vil kunne finde frem til udgaver med de originale. Derimod kan det næppe diskuteres, at det er uheldigt, når der er pillet ved en tekst, der er trykt som en originaltekst, således som man ser det s. 329 ved en Hegelund-tekst.

Den nye litteraturhistories behandling af den danske litteratur fra perioden 1480-1620 har med et omfang på 528 tryksider kunnet blive ganske grundig, og den når ganske vidt omkring. Når der i den førnævnte lille introduktionsfolder fra 1983 står, at værket er »den største og mest omfattende danske litteraturhistorie nogen sinde ...«, er dette dog kun til en vis grad rigtigt. Det skyldes nemlig, at den nye litteraturhistorie også behandler tiden *efter* år 1900. Den foregående store litteraturhistorie, Carl S. Petersens og Vilh. Andersens *Illustreret dansk litteraturhistorie*, 1-4, der udkom i årene 1924-34, gik med sine fire store bind kun til år 1900. Sammenligner man disse fire bind med den nye litteraturhistories seks første bind, der netop går frem til år 1901, vil man finde, at stoffet i den nye litteraturhistorie målt i typeenheder kun svarer til 80 % af den gamles. Og er den nye litteraturhi-

storie end rigt illustreret, så er billedstoffet, målt i tryksider i forhold til tekstsiderne, dog en halv gang større i den gamle litteraturhistorie. Gyldendals nye litteraturhistorie har for perioden før 1900 på ingen måde overflødiggjort den gamle.

Ole Degn

Michael Bruun Andersen, Tage Bild, Peter Larsen, Britta Lundqvist, Peter Madsen, Søren Schou og Karen Syberg: *Dansk litteraturhistorie 8. Velfærdsstat og kulturkritik 1945-80*. (Gyldendal, 1985). 670 s., ill.

Gyldendals »Dansk litteraturhistorie« er et forsøg på at skrive litteraturhistorie på et materialistisk grundlag – altså en litteraturhistorie, hvor litteraturen betragtes i lys af og i sit samspil med samfundsudviklingen. Metoden bliver her ved på en måde deduktiv; ganske vist anskues litteraturen ikke som nogen refleks af samfundsudviklingen, men udgangspunktet er i modsætning til tidligere idealistisk funderede litteraturhistorier ikke de store digterpersonligheder og deres værker, men derimod de samfundsmæssige udviklingstendenser, tilstande og konflikter, som digterne reagerer på og fortolker.

Denne materialhistoriske metode betegner et frugtbart nybrud i dansk litteraturhistorieskrivning. Litteraturens udvikling sættes i intim forbindelse med udviklingen i de samfundsmæssige processer og hele det »kulturelle klima« samt med forskellige klasser og lags problemer og erfaringsverdener. Den materialistiske metode indebærer endvidere et brud med den idealistisk-biografiske litteraturhistories struktureringsprincipper. Hvor den biografisk orienterede litteraturhistorie ville tage udgangspunkt i de enkelte forfatterpersonligheder og fremstille litteraturhistorien som en kronologisk rækkefølge af

forfatterskaber, dér er udgangspunktet i den nye litteraturhistorie *den historiske udviklings kronologi*. Det er faserne i denne udvikling, der er det overordnede struktureringsprincip. Det er nemlig dem, der bestemmer, i hvilke afsnit den pågældende litteratur skal behandles.

Bind 8 omhandler perioden fra 1945 til 1980. Og denne periode inddeles i tre udviklingsfaser: den kolde krig 1945-56, socialdemokrati og velfærdssamfund 1956-65, og fra velstand til krise 1965-80. Til de tre faser svarer bogens tre hovedafsnit. Første afsnit er hovedsagelig skrevet af Peter Madsen, andet af Karen Syberg, og tredje af Søren Schou. I disse hovedafsnit indgår så mindre delafsnit af de øvrige medforfattere, der har haft forskellige specialopgaver så som teater, film, radio, presse m.v. (delområder, der går igen i hvert hovedafsnit). Men ivørigt fremtræder bogen som en velafstemt helhed uden stilbrud eller overlapninger mellem de enkelte afsnit. Bogen er tydeligvis udtryk for et kollektivt arbejde.

Med velfærdsstatens realisering i årene omkring 1960 blev »tiden i mange henseender (...) en anden«, fastslår Peter Madsen i den perspektiverende indledning til bindet. Der indtrådte et skift i de intellektuelles situation, og de udviklede en ny selvforståelse: »Hvor tidligere en række intellektuelle positioner havde været præget af distance til fornuft og fremskridt, der blev nu fornuft og fremskridt selvfølgelige forudsætninger, hvis begrænsninger og problemer, det gjaldt om at tage kritisk stilling til. Det ville politisk sige, at store dele af intelligentsiaen blev grundlæggende – men kritisk – solidariske med velfærdsprojektet. Hvor under den kolde krig de venstreorienterede intellektuelle var i defensiven, der blev ikke mindst den kulturelle intelligentsia i almindelighed venstreorienteret« (s. 16). Klaus Rifbjerg og ikke mindst Villy Sørensen, der

er periodens »helte«, blev de betydeligste eksponenter for denne nye selvforståelse. Men med den økonomiske krise fra omkring 1973 ændredes igen det kulturelle klima og de intellektuelles situation; de gode tider afløstes af »ulvetider«, og der skete et nyt opbrud. Havde forfatterkollektivet været helt konsekvent, burde 1973 således have været det år, der havde afgrænset de to hovedafsnit fra hinanden. Som det er nu, spaltes højkonjunkturperioden ud i to hovedafsnit – en del af den behandles i bogens andet hovedafsnit og en del i dens tredje.

I første hovedafsnit behandles altså – med enkelte undtagelser, hvor et forfatterskab gøres færdig – den litteratur, der faktisk udkom i perioden 1945-56. Og så fremdeles. Dette betyder bl.a., at mange forfatterskaber splittes op og behandles flere forskellige steder i bogen. Om Klaus Rifbjergs produktion kan man f.eks. læse i alle tre hovedafsnit – og endog flere forskellige steder i de enkelte afsnit. I behandlingen af de enkelte delperioder og disses forfatterskaber er den overordnede inddeling nemlig tematisk. Dvs., fremstillingen forsøger hele tiden at indkredse og sammenfatte de tendenser og temaer, som er centrale og karakteristiske for tiden og dens litteratur. Et forfatterskabs forskellige dele bliver således hyppigt stykket ud og fordelt efter den temasammenhæng, hvori de hører hjemme.

Gevinsten ved denne fremgangsmåde er frem for alt, at den synliggør sammenhængen mellem samfundsudviklingen, det kulturelle klima og de litterære tematiseringer. Denne synliggørelse er afgjort en af værkets største fortjenester. De enkelte værker og forfatterskaber placeres ind i de sammenhænge og den sociale kontekst, hvori de har fungeret og hvoraf de er udsprunget. At få disse forbindelser så indgående beskrevet og analyseret er noget nyt. Men

fremgangsmåden har imidlertid – som allerede antydnet – også sine omkostninger.

Første hovedafsnits første kapitel har overskriften »Efterkrigstid« og indkredser de intellektuelles situation i den umiddelbare efterkrigstid. Herefter følger et kapitel med overskriften »Humanisme, kulturradikalisme, kommunisme«, men heller ikke af kapitlets underoverskrifter (»Teatret som moralsk skueplads«, »Udfrielse til fællesskab«, »Skyld og ansvar« osv.) fremgår det, at det er Kjeld Abell, H. C. Branner, Hans Kirk, Hans Scherfig og William Heinesen, der her behandles. Dette fremgår heller ikke af indholdsfortegnelsen, hvori der for første hovedafsnits vedkommende overhovedet ikke optræder forfatternavne. Først fra og med andet hovedafsnit kommer forfatternavnene med i kapitlernes underoverskrifter. Vil man finde eksempelvis Jørgen Gustava Brandt, må man benytte forfatterregisteret bag i bogen: Der henvises her til side 126 og 127, hvor Brandt behandles under overskriften »Gale hververe«. Der henvises endvidere til side 296ff og side 307f, hvor resten af forfatterskabet behandles. Her behandles Brandt under overskrifterne »Sansning og engagement: Jørgen Gustava Brandt, Robert Corydon, Uffe Harder og Ole Sarvig« og »Storbyen som erfaringsrum: Jess Ørnsbo, Jørgen Gustava Brandt og Klaus Rifbjerg«. På læseren kan denne sprængning af forfatterskaberne og de mange abrupte skift til en ny forfatter ikke undgå at virke forvirrende. Hvad med resten af forfatterskabet? tænker man uvilkårligt, for man oplyses ikke om, at tråden senere vil blive taget op igen. Fremgangsmåden svækker værket værdi som håndbog og opslagsbog. Samtidig gør den det også vanskeligere for læseren at få et helhedsindtryk af de enkelte forfattere og deres forfatterskab. Ligesom bogens strukturerings-

måde lader nye sammenhænge træde frem, er der altså andre, der usynliggøres eller utydeliggøres.

Den tematiske fremstillingsform indebærer i visse tilfælde, at det kun er et bestemt aspekt af et forfatterskab – og ikke forfatterskabet i hele dets fylde – der behandles. Forfatterskabet ses under en bestemt synsvinkel, der er givet med det overordnede tema. F.eks. er Cecil Bødker placeret i et iøvrigt udmærket kapitel om kvindelitteraturen. Afsnittet, der har overskriften »Fra Adams ribben til Evas ekko«, beskæftiger sig især med det kvindepolitiske aspekt i forfatterskabet, mens andre aspekter trænges tilbage. Noget lignende gælder behandlingen af Poul Ørums forfatterskab, der hovedsagelig ses under det ene aspekt: storbyfremmedgørelsen. Det overordnede tema samler her tre forfatterskaber: »Storbyen som livselement: Ulla Ryum, Poul Ørum, Poul Vad«. De analytiske sammenhænge synes således i nogen grad at blive til på bekostning af en mere indgående behandling af de enkelte forfatterskaber og de enkelte værker.

Stofpresset har utvivlsomt været enormt. Undertiden skal en overskrift samle så meget, at den bliver næsten intetsigende. Under overskriften »Fra Wien til Istedgade« behandles på kun godt fem sider hele ni forfatterskaber: Aage Dons, Willy August Linnemann, Hilmar Wulff, Eva Hemmer Hansen, Harald Hørdal, Ditte Cederstrand, Palle Lauring, Hans Mølbjerg og Carl Erik Soya. Det kan næsten ikke blive andet end overfladisk – med sådan et sammensurium. I andre afsnit leveres der derimod glimrende analyser af eksemplarske enkeltværker. Men når analysen af Rifbjergs »Den kroniske uskyld« får tildelt næsten lige så megen plads som der afsættes til alle Panduros TV-stykker, synes man alligevel det nærmer sig proportionsforvridning. Når afsnittet om

de nye børneteatre i 70-erne får lige så megen plads som hele afsnittet om børnelitteraturen, forekommer det mig også at være lidt ude af proportioner. I afsnittet om børnelitteraturen er det iøvrigt næsten kun den »socialistiske børnebog«, der behandles. Selv om det var de socialistiske børnebogsforfattere, der skabte mest debat og også stod for det nyskabende, var der jo andre børnebogsforfattere af betydning. Endelig er det urimeligt, at børnelitteraturen (bortset fra et par sider om den triviallitterære børnebog i andet hovedafsnit) først kommer med i bogens sidste hovedafsnit om tiden fra 1965 til 1980.

Nogle forfatterskaber har tilsyneladende ikke rigtigt kunnet passes ind i de overordnede analytiske sammenhænge. Poul Borum omtales kun i en billedtekst, og hans lyriske forfatterskab bliver ikke taget op til behandling. Bent William Rasmussen nævnes kun en passant i en linje eller to. Og hvad folk som Knud Holst og Peter Ronild har gjort, siden de ikke bliver inddraget, det forstår man ikke. Bent Vinn Nielsen nævnes ikke, hvorimod f.eks. Jens Jackie Jensen tildeles næsten en side til omtalen af »Syv dages kold krig«. Lyrikeren Jørgen Leth får kun to linjer, men folk som Johs. L. Madsen og Per Kirkeby m.fl. er slet ikke kommet med. Og sådan kunne man blive ved.

Den materialhistoriske metode er én ting. Noget andet er, at »Dansk litteraturhistorie« ikke kun er en litteraturens historie, den forsøger også at være en mediernes og kulturkampens historie. I alle værkets hovedafsnit er der kapitler om udviklingen indenfor radioen, pressen, filmen, fjernsynet og om kulturdebatten og tidens kulturelle bevægelser. Måske havde forfatterne gjort bedre i at holde sig til litteraturen, når det nu er en *litteraturhistorie*, de vil skrive. At mediehistorien kommer med kan i og for sig være udmærket, for den er jo en del

af samfundshistorien, men når konsekvensen er, at der bliver for lidt plads til litteraturen (som antydnet ovenfor), ja så forekommer det mig at være en fejl-disposition. Teaterafsnittene (som jo omhandler litteratur) skal selvfølgelig med, men mange af de (medie)historiske afsnit, som nu breder sig meget på litteraturens bekostning, er ikke absolut nødvendige for forståelsen af litteraturens udvikling. Selvfølgelig skal der skrives om hørespil i radioen, TV-teater osv., men disse emner indtager kun en beskedent plads i de historiske afsnit. Efter anmelderens mening kunne forfatterkollektivet med fordel have strammet – og evt. sløjftet – nogle af de historiske afsnit; f.eks. dele af afsnittene om de nye mellemlag, uddannelseseksplosionen, pressens udvikling, ungdomsoprøret og græsrodsbevægelserne. Det ville have givet *lidt* mere plads til nogle af de forfatterskaber, der nu gøres færdige med blot nogle få linjer eller helt udelades.

At forfatterne gerne vil gøre noget ud af mellemlagenes udvikling, ungdomsoprøret og græsrodsbevægelserne er for så vidt naturligt nok. Det er en udvikling, de selv har været med i og så at sige kender »indefra«. Det er vel heller ikke så underligt, hvis dette udgangspunkt kommer til at præge opfattelser og prioriteringer. Selvfølgelig er »Dansk litteraturhistorie« de venstreintellektuelles litteraturhistorie; ingen tvivl om det. Begrebet »de intellektuelle« eller »den kulturelle intelligentsia« (forstået som forfattere, kritikere og kulturdebattører; s. 191) spiller en central rolle i bogen. Der fokuseres straks fra starten på de intellektuelle og de intellektuelles reaktioner. Man kan her godt komme noget i tvivl: Er den centrale rolle, der tillægges de intellektuelle i samfundslivet, en adækvat beskrivelse af en tid, hvor de intellektuelle faktisk havde indflydelse og betydning, eller er den måske snarere et udtryk for en ønskedrøm,

affødt af en situation, hvor de intellektuelle i stigende grad synes at være berøvet indflydelse på samfundsudviklingen? Et andet udtryk for, at bogen kan virke »intellektualistisk«, er en vis tendens til at reducere forfatterskaber til de intellektuelle/ideologiske standpunkter, de pågældende forfattere udtrykker. Sproget i litteraturhistorien flyder såmænd udmærket, men må siges at være præget af den »intellektualiserede skrivemåde«, der bl.a. også kendetegner dagbladet Information. Forfatterne bruger mange fremmedord, skriver komprimeret og udtrykker sig ofte på et højt abstraktionsniveau. Undertiden er der lange, svært tilgængelige passager. Så folkeligt kan man bestemt ikke kalde værket.

Periodens mere folkelige og masselitterære forfatterskaber er ikke særlig højt prioriteret i bogen. Når det gælder fortolkningen af forfatterskaber som Hilmar Wulffs, Jakob Bech Nygaards og Niels E. Nielsens, er det som om ambitionen om at anskue værkerne i deres samfundsmæssige betingethed kommer til kort. Måske skyldes dette, at disse forfatteres tematikker er »bagudvendte« (hvilket vistnok bliver opfattet som noget negativt). Men selv om disse forfattere formulerede »en overvejende småborgerlig erfaring og et småborgerligt værdisæt« og skildrede en agrar livsform, der var vigende i forhold til den dominerende udviklingsretning i samfundet, behøver denne litteratur jo ingenlunde at være uden værdi. At forfattere med rod i en anden livsvirkelighed og erfaringsammenhæng end storbyens og den dermed forbundne »modernitet« (som bogens forfattere er så optagne af) skildrer den virkelighed, de kender, behøver for mig at se ikke at være udtryk for noget regressivt. En orientering mod fortiden kan måske oven i købet være nødvendig for at kunne udtrykke, hvad det er, der går tabt med industrika-

pitalismens ekspansion. En populær forfatter som Niels Anesen, der også skildrede den agrare livsform, er overhovedet ikke nævnt i bogen.

De triviallitterære forfatterskaber bliver taget op i analyser af Finn Søeborgs og Sven Hazels bøger og af *Jan*-bøgerne. Men ikke så man forstår bøgernes fascinationskraft og evne til at tilfredsstille faktiske læserbehov. I forhold til masselitteraturen er bogens forfattere faktisk endnu langt hen ideologikritikere i deres holdninger: Det bliver ikke gjort klart, *hvorfor* disse bøger faktisk blev så populære. Iøvrigt forholder forfatterkollektivet sig mest *sociologisk* til masselitteraturen, dvs. gør rede for debatten om den »kulørte« litteratur, refererer ungdomsundersøgelsen fra 1946, skitserer udviklingen i ugebladsudbudet osv. Analyser af selve litteraturen er der ikke mange af. Her kunne man nok have ønsket sig at få noget mere at vide om, hvad det egentlig er for en slags litteratur, folk som Ib Henrik Cavling, Erling Poulsen og Torben Nielsen skriver.

Trods disse mange kritiske indvendinger mod især bogens prioriteringer og vurderinger af stoffet, synes jeg, forfatterne fortjener ros for at have fremlagt en så gennemført helhedsbeskrivelse af periodens litteratur- og mediehistoriske udvikling. Den har været inspirerende at læse, og giver måske også nok mest, når den læses i sin helhed. Som håndbog vil mange sikkert finde den både utilstrækkelig og vanskelig at bruge. Her er den nemlig ufuldstændig, både med hensyn til hvad den medtager af værker og af forfatterskaber. Forøvrigt er der også fejl og mangler i bogens forfatterregister, hvilket naturligvis er uheldigt i et opslagsværk. Jeg har umiddelbart bemærket mig to: Robert Corydon omtales ikke som angivet side 247, men side 297, og Anna Ladegaard er omtalt i værket s. 510, men nævnes ikke

i registeret. For fuldstændighedens skyld kan man måske slutte af med at nævne, at bogen rummer et udmærket billedmateriale og iøvrigt i ydre udstyr er en meget flot bog.

Svend Aage Andersen

Brian Patrick McGuire: *The Cistercians in Denmark. Their Attitudes, Roles and Functions in Medieval Society.* (Cistercian Studies Series: Number Thirty-Five. Cistercian Publications, Inc. Kalamazoo, Michigan, 1982). 421 s.

Den amerikanskfødte forsker Brian Patrick McGuire, der nu er ansat ved Københavns Universitet, har tidligere offentliggjort afhandlinger ikke blot om cistercienserordenen i almindelighed, men også om enkelte af de danske klostre; således f.eks. om Esrom og Sorø. Mest kendt er dog nok hans bog om Øm Kloster: *Conflict and Continuity at Øm Abbey*, 1976 (grundigt anmeldt i Cahier de Civilisation Médiévale XX, 1977). Ovenstående bog er en samlet fremstilling af de danske cistercienserklostres historie fra Herrevad Klosters grundlæggelse i 1144 og frem til reformationen. Som titelen viser, er bogen også et forsøg på at anskue klostrene som andet og mere end økonomiske og politiske størrelser. Tidens tendens til mentalitetshistorie fornemmes også i bogen, se f.eks. s. 21. En sådan bog udfylder et tomrum i dansk historieskrivning. For det første var cistercienserne den vigtigste munkeorden i Danmark, hvis man ser bort fra tiggermunkene. Og for det andet dækker McGuires bog det hul, som Edward Ortved efterlod ved sin død. Ortved planlagde nemlig at skrive om cistercienserne i Norden, men han nåede kun at skrive en bog om ordenen i al almindelighed og en bog om klostrene i Sverige, som blev posthumt udgivet. For de danske klostres vedkommende

efterlod han sig nogle optegnelser, bl.a. et maskinskrevet manuskript om Herrevad Kloster. Disse samlinger findes nu på Det kongelige Bibliotek i København. Endvidere bør det nævnes, at de norske cistercienserklostres historie i højmiddelalderen er blevet behandlet i en kildekritisk set god bog af den norske historiker Arne Odd Johnsen.

Selv om McGuires bog repræsenterer den første samlede fremstilling om ordenen i Danmark, vil det være forkert at betegne cistercienserne som et ustuderet område. Mange middelalderarkæologer har gravet i klostrene; det gælder således Ivar Hertzprung, C. M. Smidt, Tage E. Christiansen og Olaf Olsen, og flere af klostrene er behandlet i monografier. Fremhævelsesværdig er her bogen om Sorø fra 1933. Øm Klosters kamp mod bisp Tyge af Århus er ikke blot flettet ind i Ebbe Kløvedal Reichs roman *Festen for Cæcilie. – Den hemmelige beretning om et kongemord*, 1979, men den er også behandlet så mange gange af faghistorikere, at man næsten kan sige, at emnet hører til de obligatoriske øvelser for middelalderhistorikere. Og endelig har den svenske historiker Lauritz Weibull, og efter ham Hal Koch, viet cistercienserordenen som politisk størrelse, deres særlige opmærksomhed.

McGuire skriver i sit forord, at han henvender sig både til det ikke-skandinaviske læsende publikum såvel som til danske historikere. Om de sidste siger McGuire beskedent, at det ikke er hans hensigt at bringe noget originalt nyt. Anmelderen må erklære sig uenig med forfatteren på dette punkt. McGuires almindelige kendskab til middelalderens kultur, hans evne til at læse kilderne på deres egne præmisser, og til at genfortælle dem på en så levende måde, at man forstår personerne bag dem, er i høj grad ny i forhold til danske læsere. Jeg tænker her f.eks. på hans redegø-